

РОЛЬ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ

Мороз І.А., Білянська М.М.
(Київ, Україна)

Метою природничої освітньої галузі, що визначена Державним стандартом базової середньої освіти, є формування особистості учня, який, зокрема, знає та розуміє основні закономірності живої і неживої природи та усвідомлює цілісність природничо-наукової картини світу [2]. А.В. Степанюк розглядає формування цілісної наукової картини світу школярів, ґрунтуючись на між- та внутрішньо предметній інтеграції [4]. В освітньому процесі міжпредметні зв'язки є «містком» між змістом окремих предметів з метою різнобічного розгляду і тлумачення тих понять, явищ і способів діяльності, які реально взаємопов'язані.

Характеризуючи міжпредметні зв'язки, дослідники розглядають їх з різних позицій – як умову навчання, складову принципу систематичності (або як самостійний принцип навчання) і як окрему дидактичну категорію. «Міжпредметні зв'язки – взаємне узгодження навчальних програм, зумовлене системою наук і дидактичною метою» [1, с. 210].

Проблему реалізації міжпредметних зв'язків досліджували Н.М. Захарова, Н.А. Лошкарьова, В.Н. Максимова, О.Я. Савченко, А.В. Степанюк, Г.І. Шатковська та ін. О.Я. Савченко виокремлено такі типи міжпредметних завдань – знаннєві (мають на меті збагачення, доповнення знань), ціннісно-орієнтовані (сприяють формуванню почуттів, ставлень, оцінювальних суджень учнів), діяльнісні (задля оволодіння пізнавальними вміннями) [3]. Вони є прийнятними для використання на уроках біології. Приклад орієнтовної реалізації міжпредметних зв'язків у процесі вивчення теми «Надорганізмові біологічні системи» (9 кл.) наведено у *табл. 1*.

Таблиця 1 – Реалізація міжпредметних зв'язки під час вивчення теми «Надорганізмові біологічні системи»

Предмет	Аспект вивчення
Біологія	Природничо-науковий (природне середовище, організм як цілісна система, тваринний і рослинний світ, людина як частина природи, єдність організму і середовища, антропогенний фактор, космічна роль зелених рослин, природа та людина, охорона природи, мутагенні фактори)
Хімія	Соціально-економічний, санітарно-гігієнічний (шкідливий вплив відходів хімічних виробництв, нераціональне та неконтрольоване використання хімічних добрив і засобів захисту рослин; боротьба з бур'янами за допомогою гербіцидів, заходи з очистки і знешкодження відходів)
Географія	Природничо-науковий, соціально-економічний (географічна оболонка як найбільший природний комплекс, цілісність географічної оболонки Землі, природні ресурси, тепловий баланс, господарський вплив людини на природу)

Правознавство	Соціально-правовий, соціально-економічний (законодавство про охорону природи, міжнародне співробітництво щодо раціонального використання природних ресурсів; об'єкти, які підлягають охороні; природоохоронні організації, вміння оцінювати правове регулювання впливу людини на навколишнє природне середовище; громадські акції на захист довкілля)
Фізика	Природничо-науковий (фізичні параметри забруднення довкілля (механічного, шумового, електромагнітного, радіаційного); механізми впливу сонячного, радіоактивного випромінювання на життєдіяльність організмів; фізико-технічні основи роботи засобів попередження та очищення довкілля від викидів; фізичні основи безпечної енергетики; причинно-наслідкові зв'язки у взаємодії людини, суспільства і природи)

Системне використання міжпредметних зв'язків є важливим ресурсом впровадження компетентнісного підходу. Реалізація міжпредметних зв'язків у процесі вивчення біології з темами з географії, хімії, фізики сприяє цілісності навчальних досягнень, розвитку в учнів пізнавального інтересу та асоціативного мислення, формуванню цілісної картини світу.

Учитель має усвідомлювати, що зв'язки між предметами надають процесу навчання нової якості, є ефективним засобом комплексного розв'язання освітніх завдань через систематизацію й узагальнення знань, формування загальнонавчальних умінь, підвищення пізнавального інтересу учнів, їх аналітичних можливостей, здатності до критичного мислення.

Проте, на практиці реалізація міжпредметних зв'язків іноді носить фрагментарний характер. Учителі-початківці часто обмежуються виділенням конкретних тем, розділів навчальних програм, більше акцентують увагу на внутрішньопредметних зв'язках. Саме тому зв'язок між предметами слід розглядати як діалектичну закономірність, яка притаманна кожному з навчальних предметів і характеризується відповідною специфікою їх змісту і, водночас, має загальні особливості. Логічним є використання міжпредметних зв'язків під час узагальнення знань учнів. Чи можна це здійснити, не виходячи за межі певного предмета? Звичайно, ні, тому що поза увагою залишаються ті характеристики і властивості об'єктів, явищ, процесів, які є предметом вивчення інших наук.

Чинниками, що ускладнюють реалізацію міжпредметних зв'язків є: неузгодженість між навчальними програмами з різних предметів природничого циклу, відсутність у них рекомендацій зі здійснення міжпредметних зв'язків; недостатня теоретична і практична підготовка вчителів, відсутність мотивації до проведення уроків з використанням міжпредметних зв'язків.

У зв'язку з цим актуальною є підготовка майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації міжпредметних зв'язків у шкільній практиці. Основою для цього є пізнання природних об'єктів в комплексі та їх цілісності, залучення матеріалу з різних навчальних дисциплін, що розширює простір формування предметної і ключових компетентностей.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
2. Державний стандарт базової середньої освіти (Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
3. Савченко О.Я. Міжпредметні зв'язки як ресурс реалізації компетентнісного підходу на уроках літературного читання [Електронний ресурс]. *Український педагогічний журнал*. 2017. №2. С. 48–52. – Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/707437/1/9.pdf>
4. Степанюк А.В. Формування цілісних знань школярів про живу природу: монографія. Вид. 2-ге, переробл. й доповн. Тернопіль: Вектор, 2012. 228 с.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Мусяєнко М.А.
(Полтава, Україна)

Сучасне суспільство переживає нині духовно-моральну кризу, яка проявляється у підміні виховних орієнтирів, зокрема: традиційних основ виховання – «більш сучасними», а то й закордонними; самообмеження – вседозволеністю; любові і самопожертви – підкресленим самоствердженням тощо. Як слушно підкреслює Т. Іванченко, «в українському суспільстві це пов'язано з проблемою відродження культури та духовності, яка повинна базуватися на формуванні потужної системи глибинних етичних цінностей в процесі навчання у школі» [1, с. 157].

Дослідженню природи цінностей, проблем духовно-морального виховання зростаючої особистості та формування ціннісних орієнтацій учнів закладів загальної середньої освіти присвячено багато наукових праць: Г. Балла, І. Беха, Г. Ващенко, О. Вишневського, І. Зязюна, В. Іванченка, Т. Іванченко, С. Максименка, В. Оржеховської, К. Плівачук, О. Поліщук, К. Роджерса, Н. Скрипник, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, В. Тугарінова, К. Чорної, Г. Шевченко, П. Щербаня та ін.

У ході проведених опитувань серед учнів, батьків та педагогів Полтавської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 29 Полтавської міської ради було зафіксовано факти, що свідчать про відсутність або низький рівень моральної культури й не достатню сформованість духовно-моральних цінностей у частини школярів.

Опитування дітей і підлітків віком 11-17 років (148 учнів 5-11 класів), на тему «На кого я хочу бути схожий?», показало, що більшість респондентів (63 %) хочуть бути схожими на своїх батьків або близьких родичів, однак, 37 % опитаних так сильно захоплюються образами кіношних або мультиплікаційних героїв, що хочуть бути схожими на них.

На запитання: «Які, на Вашу думку, основні причини низького рівня спрямованості духовно-моральних ціннісних орієнтацій окремих учнів 5-11 класів?» та «Які, на Вашу думку, чинники уповільнюють процеси формування морально-ціннісних орієнтацій учнівської молоді?» було отримано, зокрема, такі відповіді вчителів (дані отримані внаслідок опитування 26 педагогів середньої і старшої школи закладу освіти):